

повинен мати, і в тому листі або виписі врядуванню виклавши справу, про яку йдеться, решту у позові вказати і про доручення на отримання зиску і виплату витрат додати; однак за таким неврядуванню дорученням уповноважений має бути осілий у цьому панстві нашом...» [2, с. 163].

Про високий рівень правової культури на українських землях того часу може також свідчити статут 57 Статуту ВКЛ 1588 р. «Хто б сам не міг або не вмів у суді виступати, і про надання прокуратора людям убогим». Цей статут вибивається з розряду ординарних рішень феодальної держави XVI ст., руйнуючи стереотипи радянської історико-правової школи та демонструє значні досягнення в області розвитку судового представництва на українських землях.

Список використаних джерел

1. Ефремова Н. В. Судебное представительство по Статуту 1588 г. // Проблемы истории дзяржавы і права Беларусі : матэрыялы міжнар. навук.-практ. канф., прысвечанай 90-годдзю з дня нараджэння І. А. Юхо. Мінск, 18-19 сак. 2011 г. – Мінск, 2011. – С.169-172.
2. Статути Великого князівства Литовського.: У 3 т. / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса: «Юридична література», 2004. – Т. 3. Статут Великого князівства Литовського 1588 р. – Кн. 2. – 565с.

ЯНІ К. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри історії держави і права

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ ЗА ДОБИ ІВАНА ВИГОВСЬКОГО ЯК СКЛАДОВА СУСПІЛЬНОЇ ПРАВОВІДОМОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ГЕТЬМАНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Наступник Б. Хмельницького — Іван Виговський — продовжував один із зовнішньополітичних аспектів політики Б. Хмельницького, спрямованої на пошук союзників у боротьбі проти потенційного ворога, яким у другій половині XVII ст. для значної частини українського суспільства була Московська держава. Він намагався розірвати васальні відносини з Москвою, уклавши 1658 р. Гадяцький договір, яким у межах Речі Посполитої було декларовано створення (Великого) князівства Руського.

У політичному аспекті за Гадяцьким трактатом козацька Україна як Руське князівство поверталася на правах чи то автономії, чи то федеративної частини до складу Речі Посполитої (держава трьох народів,

окрім поляків і литвинів — руських; таке об'єднання народів з однієї держави називалося «союз»). Декларується, щоб ці народи «у межах своїх і свободих залишалися непорушені, як були перед війною, і за правами, описаними в радах, у судах і вільному виборі государів своїх та великих князів литовських та руських», кордони й волості тих народів мають бути непорушні. До того ж «вищезгадані народи мають залишатися доброю волею при своїх свободах, як одне тіло однієї і нероздільної Речі Посполитої без суперечок поміж себе щодо віри» [4, с. 167].

Руське князівство мало будуватися за зразком Великого князівства Литовського. Мали бути «спільна рада і спільні дії супроти кожного ворога, власна судова система, окрема для шляхти, визначалася урядова структура: канцлери, підканцлери, маршалки, підскарбії та ін. Поновлювався дореволюційний адміністративно-територіальний поділ. Цікавий пункт щодо князів: вони не повинні «захоплювати вищої прерогативи або першенства понад шляхетський стан». Встановлювався трибунал Великого князівства Руського в Житомирі, мав визначитися статус надвірних судів.

Безпосередньо князівство мав очолювати гетьман, котрий виступав також київським воєводою і першим сенатором. Гетьману в князівстві давалася «повна влада над усім лицарством, шляхтою, що є на Україні» з правом виключати із війська. Влада гетьмана була довічною, а вибори гетьмана не були вільними: після його смерті українські стани лише мали право обирати 4-х претендентів, з-поміж яких король призначав руського гетьмана. Утворювалася мала скарбниця Великого князівства Руського, куди збиралася б кварта на військо. Старости мусили жити у староствах. Усі маєтності та надання не могли бути нікому дані без «письмового дозволу його милості пана гетьмана запорозького» [3, с. 196]. Встановлювався термін: «український громадянин». Руське князівство цілковито позбавлялося такої важливої ознаки державного суверенітету, як право на відносини з іншими країнами. Збройні сили князівства мали складатися з 60 тис. і 10 тис. найманців. Все, що видавалося з королівської канцелярії й суперечило пактам, оголошувалося нечинним, при переговорах з Московією мали враховуватися інтереси України.

У соціально-економічному аспекті угода передбачала поновлення форм феодального землеволодіння, визиску селян і міщан, які існували до 1648 р., повернення до маєтків панів. Козакам підтверджувалися всі права і «вольності». За клопотанням гетьмана, по 100 козаків із кожного полку могли одержати шляхетство. Самі ж козаки «як люди рицарські» звільнялися від сплати податків і виконання повинностей, одержували дозвіл на виробництво напоїв, підлягали лише гетьманській юрисдикції. Для карбування грошей із зображенням королівської особи дозволялося відкрити карбувальництво.

У релігійно-культурній царині статті угоди визнавали свободу релігійного віросповідання (православного чи католицького) й

поновлювали права православної церкви на теренах українських земель (куди сягає «мова народу руського»). Щодо унії, то в одному примірникові угоди передбачалося її збереження, в іншому — вона підлягала ліквідації не лише в Україні, а й у Польщі та Литві. Дозволялося відкриття двох академій (з такими правами, як і краківська) та без обмежень — середніх шкіл «із вільним викладанням» та друкарень [5, с. 49].

Що стосується оцінки головного документу гетьманства І. Виговського — Гадяцького трактату, то тут серед вітчизняних істориків немає одностайності — від вкрай негативного (І. Крип'якевич, В. Смолій, В. Степанков) до цілком позитивного (М. Грушевський, В. Шевчук).

Перші вважають, що немає жодних підстав перебільшувати значення Гадяцької угоди як пам'ятки української (і польської) політичної думки. Її основні положення запізнилися щонайменше на 100 років. Можна було б говорити про їх прогресивне значення 1569 р. (під час укладення Люблінської унії), та й то за умови, коли б усі без винятку етнічно-українські землі об'єднувались в межах Руського (українського) князівства на чолі з українським князем, яке б на рівні (в політичному плані) та спільно з Польщею і Литвою створювало триєдину конфедеративну спілку. Гадяцька угода, на їхню думку, була величезним політичним кроком назад, і означала відхід від державної ідеї, сформульованої Б. Хмельницьким, і повернення до ідеї автономізму 1648 р., перекреслюючи найголовніші національно-політичні й соціально-економічні завоювання першого періоду національної революції.

Зрештою, реально піднята І. Виговським ідея реалізації українського суверенітету через створення Козацької держави з фактично монархічною формою правління ще довго, принаймні до початку XVIII ст., залишалася актуальною в теорії та практиці українського державотворення та в суспільній правосвідомості.

Список використаних джерел

1. Апанович О. Про козацькі часи на Україні / Апанович О. — К. : Глобус, 1991. — 476 с.
2. Василенко М. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII — XVIII в.в. / Василенко М. — К., 1921. — 566 с.
3. Пасічник М. Гетьман України Іван Виговський / М. Пасічник. — Львів, 2006. — 340 с.
4. Терлюк І. Я. Політико-правова доктрина козацького державотворення: нарис історії української державної ідеї / І. Я. Терлюк, І. М. Флис. — Львів; Вид-во Тараса Сороки, 2008. — 300 с.
5. Шевчук В. Суспільно-політична думка в Україні в другій половині XVII — на початку (до 1710 р.) XVIII століття / В. Шевчук // Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. — К.: Дніпро, 2001. — Т. III. Книга перша (Третя чверть XVII ст.). — С. 7–172.